Патрелюк Дмитро Андрійович,
докторант Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ШВИДКІСТЬ ЯК СТАНДАРТ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Стандарт швидкості є одним з ключових стандартів кримінального переслідування, який застосовується поруч з такими стандартами як незалежність, ретельність (сумлінність), прозорість, які у поєднанні один з одним визначають «маркери» ефективності кримінального переслідування.

Відповідно до положень ст. 6 Європейської конвенції з прав людини кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1]. Суть цього права ґрунтується на постулаті про те, що особа, проти якої висунуто кримінальне обвинувачення, не повинна протягом тривалого часу чекати доки воно, а разом з ним і доля людини, буде остаточно вирішене постановленням виправдувального чи обвинувального вироку суду [2, с. 77–78].

Т. О. Лоскутов зауважує, що існує безпосередній зв'язок між унормуванням кримінальних процесуальних строків і забезпеченням прав учасників кримінального провадження. Здійснення прав людини у перебігу кримінального провадження зумовлюється правовим регулюванням процесуальних строків [3, с. 212]. Повністю поділяємо цю тезу, оскільки якість унормування процесуальних строків зумовлює ефективність забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінальної процесуальної діяльності. Це зв'язок між «строками» та «правами» має особливе значення в контексті дослідження швидкості як стандарту кримінального переслідування.

Далі проаналізуємо окремі випадки порушення стандарту швидкості кримінального переслідування та їх вплив на дотримання прав і свобод людини:

1. Затягування строків кримінального переслідування у зв'язку з зупиненням досудового розслідування. Частина 1 статті 280 КПК України містить виключний перелік підстав, коли досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру. Рішення про зупинення та відновлення досудового розслідування зупиняє відлік строків досудового розслідування [4]. Сторона обвинувачення має повноваження самостійно зупиняти та відновлювати досудове розслідування, при цьому строк такої перерви у кримінальному переслідуванні не визначений, як і максимальна кількість таких перерв у кримінальному провадженні [5, с. 101].

О. М. Федорів звертає увагу на те, що з огляду на положення ч. 5 ст. 219 КПК України, строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею включається у строки, передбачені цією статтею. Автор вважає, що для збереження балансу приватних і публічних інтересів чинна норма не має права на існування, оскільки ухвалі слідчого судді надається ретроактивна дія, що неправильно навіть із позицій формальної логіки. Аргументом на користь скасування цієї норми є те, що сторона обвинувачення зараз позбавлена можливості оскаржити таку ухвалу слідчого судді через обмеження у ст. 309 КПК України [6, с. 125–126]. Зміст положень ч. 5 ст. 219 КПК України пояснюється необхідністю наявності «запобіжника» від необґрунтованого прийняття рішення про зупинення досудового розслідування, тим самим зупинивши строки досудового розслідування, що в свою чергу суттєво впливає на забезпечення прав підозрюваного, потерпілого та інших учасників. Зазначене проблемне питання можна вирішити категорично, а саме повноваження щодо зупинення досудового розслідування «віддати» слідчому судді, що, на наш погляд, враховуючи «процесуальні ризики» як для сторони захисту, так і сторони обвинувачення, буде ефективнішим.

2. Затягування кримінального переслідування у зв'язку з неправомірним і необґрунтованим продовженням строків досудового розслідування. Законом встановлено загальне правило – досудове слідство має бути завершено протягом двох місяців [4], а продовження цього строку є винятком з цього правила. Додержання строків слідства є однією з умов виконання завдань швидкого й повного розкриття злочинів [7]. Слушним є твердження

Т. О. Лоскутова про те, що встановлена у КПК України процедура продовження строку досудового розслідування й оскарження недотримання розумних строків досудового провадження не відповідають принципу рівності сторін кримінального переслідування (обвинувачення) та захисту. Остання явно опиняється у невигідному становищі, коли сторона обвинувачення (прокурор) уповноважена «сама для себе», за відсутності слідчого судді, продовжувати строк досудового розслідування [8, с. 94]. Прокурору, який за КПК України керує досудовим провадженням, іноді буде невигідно об'єктивно застосовувати підстави щодо продовження строків останнього [5, с. 91].

Наявність строків кримінального переслідування на досудовій стадії є гарантією оперативності провадження, останні стимулюють сторону обвинувачення до активних дій. Необ'єктивне рішення про продовження строку досудового розслідування суттєво обмежує право особи на справедливий суд, залишає підозрюваного на більш тривалий час у стані невизначеності щодо своєї подальшої долі. На наше переконання, прийняття рішення про продовження строку досудового розслідування представниками сторони обвинувачення не можна вважати неупередженим. З огляду на це, ми переконані, що виключно суд має бути наділений повноваженнями щодо прийняття такого рішення. Тому пропонуємо повноваження щодо продовження строку досудового розслідування до трьох місяців надати слідчому судді, за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Водночас прийняття рішення про продовження строків досудового розслідування слідчим суддею, в окремих випадках, може бути необґрунтованим. Ідеться про випадки, коли слідчий суддя приймає рішення про продовження строків досудового розслідування формально – тобто не досліджуючи ретельно підстави для продовження строків досудового розслідування. За таких умов, попри прийняття такого рішення належним суб'єктом, кримінальне переслідування особи затягується у зв'язку з необґрунтованим рішенням слідчого судді.

Отже, кожне кримінальне провадження, а отже й пізнавальна діяльність слідчого, дізнавача, прокурора є унікальними та залежать від різних обставин, а тому потребують індивідуального (ситуативного) підходу до виконання стандарту швидкості в конкретному кримінальному провадженні.

Порушення стандарту швидкості кримінального переслідування може відбуватись у разі: затягування строків кримінального переслідування у зв'язку з зупиненням досудового розслідування; затягування кримінального переслідування у зв'язку з неправомірним та необґрунтованим продовженням строків досудового розслідування. Однак цей перелік не можна вважати вичерпним.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.
3. Лоскутов Т. Зв'язок між правовою регламентацією процесуальних строків та забезпеченням прав учасників кримінального провадження. *Evropský politický a právní diskurz*. 2015. Sv. 2 Vyd. 6. C. 208–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2015_2_6_34.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
5. Лоскутов Т. О. Предмет регулювання кримінального процесуального права : монографія. Київ : Юрид. світ, 2016. 416 с.
6. Федорів О. М. Європейські стандарти ефективності досудового розслідування : дис. … д-ра філософії. Львів, 2023. 240 с.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням ВСУ щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України від 30 січ. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/v003p710-03#Text.
8. Лоскутов Т. О. Аналіз окремих положень Кримінального процесуального кодексу України крізь призму європейських стандартів забезпечення прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 11 (215). С. 91–95.